

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Борислав Александров Ясенов
Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство
„Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив

Със заповед № 3- РК-48 от 29.10.2024 г. на Ректора на Нов български университет, София, съм определен за член на научно жури, за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Съвременни пиеси за флейта от млади косовски композитори. Паралел с европейския флейтов репертоар от ХХІ век“, за придобиване на образователната и научна степен „**Доктор**“, в област на висше образование 8. Изкуства, професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство, докторска програма „Музикознание и музикално изкуство“. Автор на дисертационния труд е Занъ Абазі – докторант в самостоятелна форма на обучение към департамент „Музика“ на НБУ, София, с научен ръководител проф. д.н. Явор Конов и консултант проф. д-р Луиза Селло.

Предоставеният ми комплект материали включва следните документи: автобиография, дисертационен труд, автореферат, списък на концертите.

Занъ Абазі започва обучението си по флейта от ранна детска възраст. Завършва начално и средно музикално образование в Пея и Прищина с преподавател Сейя Брути-Жури. Дипломира се с образователно-квалификационна степен Бакалавър в Университет „Хасан Прищина“ в Прищина, където учи при проф. Венера Мехметагай, а в последствие с магистърска степен с преподавател проф. Еремира Чятаку. Участва в майсторски класове водени от редица изтъкнати флейтисти.

Художественотворческата дейност на докторанта е активна. Солист е на оркестъра „Наонис Донателло“ в Градо, Италия, „Симфониета София“ в България и „Филхармоничен оркестър Косово“. Свири първа флейта в първите представления на Косовската опера на премиерите на „Травиата“ от Джузепе Верди и „Аптекарят“, опера буфа от Йозеф Хайдн. Член е на Косовския младежки оркестър, Оркестъра на Европейската лятна академия и „Le Agape“ – флейтов ансамбъл базиран в Италия. От 2021 г. Абазі е първа флейта в Операта на Косово, а също и заместник-флейтист в Косовски филхармоничен оркестър. Изявява се в различни музикални проекти като солист, в камерни ансамбли и оркестри. Участва в множество фестивали между които: DAM Fest, Flute Sounds, МФ „Софийски музикални седмици“, Международна музикална академия „Орфеус“, Камерфест в Прищина, Скопие и Тирана, Фестивал за компютърна музика в София, Кампус Музика Удине, Фестивал Дарте, Конкурса за балкански композитори в Прищина и „Фестивал в замъка Удине“, Италия.

Приложен е списък на концертната дейност от 2022 до 2024 година, както и запис на произведенията на Б. Дубовци „As You See Me“ (2023) и „W“ трио за флейти (2022).

Педагогическата и научна активност на дисертанта се изразява в следното:

- Изнесени три лекции – две в НБУ, София (2023) на теми „Разширени техники на флейта в съвременната компютърна музика“ и „Разширени техники на флейта“ на Международния конкурс за флейта „Moyses“, както и една в Академия на изкуствата, Тирана, Албания, Фестивал Фраймон (2024) с тема „Новите и разширени техники в репертоара за флейта“;
- Майсторски клас по Камерна музика с ученици от Музикалното училище „Пренк Якова“, Прищина, Косово (2023).

Виден е афинитетът на Абазі към новостите в трактовката на звука при флейтата в съвременната музика, с акцент към творчеството на косовските композитори, както и произхождащата от него изпълнителска практика. Изследванията са насочени към

модерната интерпретация при флейтата, анализиране и популяризиране на творби от косовски творци от XXI век.

В първи раздел – „Художествената музикална общност през 2000-те години в Косово и връзката ѝ с художествената музикална общност в света“, докторантът разглежда социалните предпоставки и явления в музикалното общество в Косово и хронологично представя видни личности от зараждането на класическото музикално изкуство в страната. Първо поколение творци Лоренц Антони – чиято креативност е дълбоко свързана с музикалното наследство на Албания, композиторият Рехо Мулики – основополагаща личност за израстването на следващите поколения композитори. Отчетено е влиянието на световните композитори върху художественото и музикално развитие на косовските творци, породено от обучението им в чужбина, както и най-влиятелните композитори в държавата през XX век. В средата на XX век, при втората генерация композитори, дисертантът отчита две тенденции. Силен интерес към съвременните музикални стилове, обусловен от образованието в чужбина – композиторите Рафет Руди (следвал в Париж и Белград), Зекерия Баллата (учил в Словения) и афинитета към традиционната албанска музика при творците развиващи се в Косово като Башким Шеху, Есат Ризванали и Фахри Бегири.

Представени са Рафет Руди като композитор с изключителен принос за флейтовия репертоара в страната и произведението му „Dialogues Perdu“ за флейта, струнно трио, пиано и магнетофонна лента – едно от първите авангардни композиции за флейта, а също така цикъла от произведения „Afresk Arbëresh“, включващ албански мелодии и мотиви на арберешите.

Проследено е творчеството на трето поколение композитори в края на 80-те години на миналия век, даващо значителен подем в развитието на класическата музика. Разгледани са: Менди Менгджичи – учил в Полша при Пендерецки, от който възприема елементи от авангардния композиционен стил и експерименти с тембъра на инструментите и вокала, произведението му „Фантазия“ за флейта и арфа, в което се обръща и към албанския фолклор, а стилът е по-близък до импресионизма, както и други значими композиции от общия репертоар с кратки характеристики; Валтон Бекири – завършил Факултета по изкуства в Призрен и творбата за флейта „Миниатюри за флейта и пиано“ повлияна от албанска фолклорна музика. Споменати са композиторите Баки Яшари и Илир Бажи.

Отбелязан е приносът на Венера Мехметагай, преподавател по флейта във Факултета по изкуства в Прищина, за провокиране на интереса към съвременния репертоар за флейта в Косово. Охарактеризирана е социално-културната обстановка в страната в началото на 2000-та година в музикален аспект. Отчетено е глобалното влияние на съвременната музика, липсата на институционална или друга подкрепа за действащите музиканти, създаването на Филхармоничния оркестър на Косово и на фестивали, които да привличат известни фигури от света на класическата музика.

При втори раздел – „Разширени техники в репертоара за флейта на косовските композитори през 2000-те години в сравнение с репертоара за флейта на световните композитори“, са разгледани композиционни и стилкови характеристики на творците в държавата и тяхното изпълнение от местните флейтисти. Отбелязано е създаването на клас по композиция през 2000 г. в Академията за изкуства в Прищина, ръководен от Менди Менгджичи, преподаващ на четвъртото поколение композитори в Косово като Дафина Зегри Нуши, Дриноз Зимбери и Крешник Аликай. Към това поколение спада и Доника Руди, която се обучава в Женева, а впоследствие специализира в Белгия.

Докторантът констатира, че множество инструменталисти в страната започват да изучават и усъвършенстват новите техники за флейта използвани в произведенията на гореописаните композитори.

Представени са национални творби създадени в периода и 2000-2010 година и използваните в тях авангардни техники. Направени са кратки стилови характеристики на композиторите и сравнителен анализ, базиран на използваните експериментални техники и ефекти, на някои от произведенията им със световни съвременни творби: „Атмосфери“ за флейта и пиано от Дафина Нуши, „Voice“ на Тору Такемицу, "Sequenza" Лучано Берио, „Екстаз“ за флейта и струнен оркестър от Зимбери и „Пиеро“ на Р. Бишоф.

Отбелязано е, че Зимбери използва традиционна музика в редица свои композиции („Скерцо“ – произведение за две флейти). Представени са други творби на композитора, при които е видно влиянието на неговия преподавател Менгджичи.

Разгледани са творбите „Виота“ на Крешник Аликай повлияно от албанския фолклор и „Image“ за флейта и магнитна лента на Доника Руди, вдъхновено от работата на баща ѝ, Рафет Руди.

Абази констатира, че включването на модерни техники за флейтата е основополагащо за творчеството на следващите композитори в Косово, съчетаващи съвременните постижения в изкуството с традиционната музика.

В трети раздел – „Косовски композитори от 2010 до днес“, дисертантът представя новото поколение творци, възприемането на разширените техники и практическото им прилагане от флейтистите в Косово. Посочени са ползите от възможностите за образованието и онлайн курсове. Отчетен е напредъкът на дигитализацията, откриващ нови възможности за запознаване с постиженията в класическата музика в световен мащаб, водещо до осведоменост и развитие на композиционните подходи, използването на нови прийоми в композициите за флейта и обогатяване на репертоара за инструмента.

Констатацията на Абази е, че творчеството на обучавалите се в Косово се характеризира с общи черти, а при тези които са се дипломирали в чужбина се забелязва по-голямо разнообразие в аспекти като композиционен стил, използвани техники, мотиви и влияния от албанския фолклор.

Композиторите са Бардх Дубовци, Ъли Даклани, Леутрим Сахити, Ерсан Янузи, Фиолле Гаши, Либурн Юполи, Диар Засела, Анда Креюзи и др.

Направена е кратка характеристика на творчеството на Леутрим Сахити и анализ на композицията му „Квартет“ за четири флейти, съвременно произведение изследващо звука на флейтата. Сравнителен анализ на база трактовка на звука при произведенията „Density 21.5“ на Едгар Варез и „Zoom Tube“ на Иън Кларк, както и на други произведения повлияни от преподавателите им, композитори от предишни поколения.

Представени са композиторите Е. Янузи и Ъ. Даклани използващи модерни техники в произведенията за флейта, както и характеристика на стилистичния подход на Янузи, анализ на композицията му за флейта „Търсене II“. Отчетена е общата тенденция в използването на прийоми характерни и за полските композитори.

Младите композитори творят изцяло в сферата на съвременния музикален стил. Разгледани са произведенията на Б. Дубовци „ГАН“, в сравнителен анализ с композицията на И. Кларк „Zoom Tube“, „W“ съпоставена с творбата на гръцкия композитор Кокорас „Cycling“, „Мария Магдалена“ сравнена с „Mixoirdia IV“ на хърватския композитор Т. Оливер, особено по отношение на използваните ефекти.

Техники присъстващи в композициите на Дубовци, се използват и от Даклани, произведението „Мокри сънища“, при което модерната трактовка е реализирана чрез ансамблов подход.

Разгледани са произведенията за флейта на Даклани „Vortex“ и „Wet Dreams“ и е отчетен прогреса в творческия му маниер и нарастващ интерес към сонорността и тембъра на инструментите в последните му произведения.

Констатация на докторанта е, че електронната музика и лентата, въведени от композиторите на Косово през 2000 г., отсъстват от произведенията за флейта в периода от 2005-2006 до 2017 г.

Разгледани са композиции, включващи флейта и електроника, като „Golden Horizons“ на композитора Либурн Юполи, „As You See Me“ на Бардх Дубовци, „Grosse Reise in entgegengesetzten Richtung“ от Анда Криезу.

Дисертантът отчита еволюция в творчеството на композиторите в Косово през последните 25 години, породена и от увеличаване на броя на творците, композиционната активност и интереса към новите и разширени техники, особено в репертоара за флейта. Динамичната художествена среда в държавата, спомага за определяне на културната и художествена идентичност на страната. Редуването и синтезът между традиция и иновация спомага за креативността на косовските творци в съвременната музика.

В изследването авторът използва сравнителен аналитичен подход при проучването на съвременните композиции за флейта, написани от местни автори. Засегнати са иновативни техники – композиционни и звукови, касаещи изпълнителската проблематика. Уникалното съчетаване на традиционна албанска музика с новостите в модерното творчество, включването на усъвършенствани техники, ще събудят интереса към съвременните произведения за флейта. Хронологично разгледаните поколения косовски композитори и творческите им дръзновения ще спомогне за обогатяване на знанията в културно-исторически и творчески аспекти.

Гореизложеното ще доведе до популяризиране на цитираните автори, както и тяхното творчество за флейта, ще осветли значението му за музикалното изкуство. Изпълнителската проблематика се базира на личния професионален опит на докторанта, на рутината и теоретичните познания обосноваващи интерпретацията и анализите на произведенията.

В дисертацията са използвани теоретичен метод, свързан с хронология на развитието на творчество на композитори от Косово в исторически аспект чрез разглеждане на различни поколения композитори, с акцент към флейтови произведения и анализирането им, и емпиричен касаещ интерпретацията на творбите. Двата са обединени в комплексен подход, спомагащ за по-обстойно провеждане на изследването. Разгледаната изпълнителска проблематика и дадените методически насоки ще допринесат за усъвършенстване на компетентностите и подхода при преподаване на инструмента. Това може да създаде предпоставка за разработване на нови технически упражнения, спомагащи за качеството и иновативността в обучението по флейта и обогатяване на изпълнителските възможности на музикантите. Осветляването на модерни техники за трактовка на звука и новостите в композиционен план в творчеството на косовски композитори, ще спомогне за осъзнаване на стилистиката, естетическите и музикално изразните особености на произведенията. Гореописаното обосновава приносния характер на разработката.

Актуалността на темата на дисертационния труд е обусловена от динамичното развитие на съвременното музикално изкуство, в частност на флейтовото и необходимостта от запознаване и анализиране на съвременни творби и новостите в трактовката на звука и композиционния подход, което ще способства за усъвършенстване на интерпретаторските възможности и обновяване на методиката на преподаване. Ще допринесе за изграждане на изпълнителско-творческия модел, а също и обогатяване на теоретико-практическите умения при изпълнителите-флейтисти. Гореизложеното аргументира приносния характер на изследването.

Дисертационният труд е изложен в 98 страници, съдържа 95 фигури (нотни примера). Библиографията включва 14 източника, 7 интернет страници, 33 музикални партитури, 6 аудио записи от YouTube.

Приносите на труда се изразяват в следното:

- каталогизирани са произведения за флейта от косовски композитори, с което се обогатяват знанията за съвременната музика;
- разгледани са иновативни разширени техники и ефекти при интерпретация на флейта, а също и композиционни похвати;
- чрез интеграцията на разглежданите композиции студентите ще се запознаят със съвременния репертоар за флейта;
- анализирането на традиционните компоненти на националната музика ще спомогне за съхраняване на музикалното наследство на страната и ще предостави ресурс за обучение и вдъхновение на следващото поколение музиканти;
- осветляването на динамичните музикални обичаи на Косово предразполага младите музиканти да се включат в непрекъснатата еволюция на музикалната среда на страната;
- изследването на колаборацията между традиционни албански фолклорни мотиви с нови и разширени техники на флейта ще способства за модерност и национална идентичност;
- направен е сравнителен анализ на стилистичните подходи, композиционните техники в музикалния език на младите косовски композитори със световни композитори ХХІ век;
- изследваните флейтови композиции от Косово допринасят за разширяване на знанията относно взаимодействието на местните и глобалните влияния в развиващата се музикална сцена на страната, което представлява значителен принос в музикологията, с акцент върху репертоара за флейта;
- разработката ще провокира младите музиканти да експериментират с разглежданите подходи в композициите си, допълвайки репертоара за флейта в Косово, а също ще обогати знанията и ще ги мотивира да допринесат за развитието на съвременната музикална сцена на държавата.

Разработката има теоретико-практически характер и приложимост както в изпълнителската, така и в преподавателската дейност. Това обосновава приносния ѝ характер.

Авторефератът дава ясна представа за съдържанието и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

В заключение ще изтъкна, че дисертационния труд на тема „Съвременни пиеси за флейта от млади косовски композитори. Паралел с европейския флейтов репертоар от ХХІ век“, с автор Занъ Абази, ме впечатли с разглежданата проблематика, сравнителния подход към новостите в композиционен план и трактовка на звука при флейтата, обосновани с подходящи примери, спомагащи за още по-ясното възприемане на изследваната тематика. Разработката има теоретико-практическият принос и практико-приложен характер, което ми дава основание да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Занъ Абази образователната и научна степен „**Доктор**“, в професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство, докторска програма „Музикознание и музикално изкуство“.

29.12.2024 г.

Изготвил рецензията: .....

(проф. д-р Борислав Ясенов)